

گروه پژوهشی و مستندسازی آریتمی

۱۴ نکته در باب مستند جامعه‌شناختی

شروین مقیمی

www.arrhythmiagroup.com

۱۴ نکته در باب مستند جامعه‌شناختی

۱. **جامعه‌شناسی تصویری یک روش‌شناسی نیست.** (در پاسخ به تکنیک‌های ارائه شده در این حوزه برای گردآوری اطلاعات).

برای عملیاتی کردن جامعه‌شناسی تصویری می‌توان از ابزارهای سمعی و بصری استفاده کرد:

- دوربین برای جمع اطلاعات و حقایق اجتماعی
- استفاده از یک فیلم که پیش‌تر ساخته شده است برای تدریس

مستند جامعه‌شناختی رویکردی است که برای یک نتیجه‌نوآورانه تصویر و صدا را با جامعه‌شناسی ادغام می‌کند.

جامعه‌شناس، تکنیکی رویکرد خود را ایجاد می‌کند، این تکنیکی از مشاهده، تحلیل و مفهوم‌سازی شکل می‌گیرد. در حقیقت مهم است که انعکاس ذهنیت ناظر از کار مفهوم‌سازی نادیده گرفته نشود.

۲. پیوند جامعه‌شناسی و فیلم‌سازی

مستند جامعه‌شناختی نگرش و رویکرد جامعه‌شناسی (ساختن ابژه، پرابلماتیزه کردن، اعتبارسنجی در میدان) را به کار فیلم‌ساز (فیلم‌نامه‌نویسی، کارگردانی، فیلم‌برداری، تدوین) پیوند می‌زند.

۳. زبان جدید

جامعه‌شناسی تصویری می‌تواند به عنوان یکی از آن روش‌هایی باشد که از تصاویر ثابت یا متحرک از پیش موجود استفاده می‌کند تا نزاع بین گفتمان‌های قدرت را توضیح دهد. با ادغام فرآیند کار فیلم‌سازی و کار جامعه‌شناسی، زبانی تولید می‌شود که مفاهیم علمی و صدا و تصویر را در دل هم جای داده و می‌تواند با تکیه بر تخیل جامعه‌شناختی به ترویج نگرش جامعه‌شناختی و وجوح‌رهایی بخش آن منجر شود. اما این پروسه با هر جامعه‌شناس یا هر فیلم‌سازی و در هر بستری لزوماً نتیجه مطلوب را نمی‌دهد و چه بسا به ضد خود تبدیل شود.

۴. جامعه‌شناسی واقعیت اجتماعی را با مفاهیم درک می‌کند

مستند جامعه‌شناختی می‌بیند که زبان سینمایی بر رفتار و استدلال جامعه‌شناختی غلبه ندارد؛ لذا همان‌طور که جامعه‌شناس امر واقع را از راه زبان گفتاری، نوشتاری یا کلامی درک می‌کند می‌تواند آن را با زبان سمعی و بصری که حداقل دارای اهمیت به اندازه زبان کلامی است نیز درک کند.

۵. پیچیدگی معنا و نسبی‌گرایی

مستند جامعه‌شناختی بدون افتادن در دام نسبی‌گرایی به بحث و گفتگو در مورد انواع دیدگاه‌ها می‌پردازد و با هماهنگی با دغدغه‌های اصیل جامعه‌شناسی و با نگاه انتقادی مسئله را صورت‌بندی می‌کند.

۶. بازاندیشی

مستند جامعه‌شناختی امر بدیهی را واسازی می‌کند؛ در اینجا منتقد اجتماعی و پیش‌زمینه‌ها بار دیگر به هم وصل می‌شوند. نگاه یک کارگردان جامعه‌شناس، نگاهی ساختاری و علمی است که تحت تاثیر ایده‌های ذهنی او که ریشه در قومیت، مذهب و ... دارند ساخته شده است. در مستند جامعه‌شناختی تنها با یک دیدگاه واقعیت اجتماعی تفسیر می‌شود، در غیر این‌صورت مستند در دام نسبی‌گرایی می‌افتد. روایت مستند جامعه‌شناختی بنا بر تخیل اصیل جامعه‌شناختی که مبتنی بر نگاهی انتقادی به پدیده‌ها، پروسه فیلم‌سازی و نقش خود جامعه‌شناس کارگردان است صورت می‌گیرد.

۷. نظم اشیاء

مستند جامعه‌شناختی به راحتی می‌تواند ارتباط و ذهنیت سوژه با نظام اشیاء را به تصویر بکشد.

۸- نظام بازنمایی

مستند جامعه‌شناختی سعی دارد کاری بیش از به تصویر کشیدن واقعیت انجام دهد. مستند جامعه‌شناختی می‌خواهد مکانیسم‌های ساخته‌شدن پدیده‌های اجتماعی را نشان دهد و یا انگیزه‌های ساختن آن‌ها را پیشنهاد کند.

۹. ایدئولوژی

مستند جامعه‌شناختی خود را از مستندهای ستیزه جویانه که با وجود نگرش‌های متفاوت و پیچیده تنها با طرفداری از یک دیدگاه سعی به تصویر کشیدن واقعیت‌های اجتماعی دارند متمایز می‌کند.

۱۰. فرم و محتوا

درک انسان از واقعیت تقلیدی است؛ فیلم با استفاده از رویه‌های فنی واقعیت را از بین می‌برد و دوباره آن را می‌سازد. در طول فیلم‌برداری و تدوین، کارگردان با طبقه‌بندی قطعات حس مطلوب خود را بازنمایی می‌کند. این حس زیبایی‌شناسی ربط مستقیم به دیدگاه و بینش کارگردان نسبت به موضوع دارد. این حس زیبایی‌شناسی دیگ جوشانی از فرم و محتواست که جایگاه فیلم‌ساز و دید او را نسبت به امر واقع بیش از هر چیز دیگر نشان می‌دهد.

۱۱. مفهوم‌سازی

مستند جامعه‌شناختی تلاش می‌کند تا خود را از جنبه ناهماهنگ کلمه و تصویر رها کند. تصویر فرصت مفهوم‌سازی را نمی‌دهد. بنابراین، مستند جامعه‌شناختی استعاره را مورد تجدید نظر قرار می‌دهد و سعی می‌کند روش‌های جدیدی برای بازنمایی مفاهیم بیابد. در اینجا این اولین تصور از صدا و تصویر است که مورد تحسین قرار می‌گیرد. این تصور باید در تمام طول مستند یکسان باشد و همچنین مطابق با رویکردهای شمرده شده بتواند تشکیل یک منظومه منسجم را دهد.

۱۲. نقطه وصل

مستند جامعه‌شناختی به هنر سینما متصل است. مستند جامعه‌شناختی محصول از بین رفتن تنش‌های بین انگیزه‌های هنری کارگردانان فیلم (روایت، زیباشناختی و...) و رویکرد علمی جامعه‌شناس است.

یک کارگردان جامعه‌شناس بودن بدین معنی است که بتوان واقعیت اجتماعی را در پیچیدگی خود نگه داشت. سینما می‌اندیشد. سینما صدا و تصویری دیالکتیک است. سینما نوشتن فردا است (رابرت برسون). سینما هر آنچه که از او بخواهیم انجام می‌دهد. بنابراین می‌تواند جامعه‌شناسی هم انجام دهد.

۱۳. زمان و بودجه

برای ساختن مستند جامعه‌شناختی باید زمان زیادی را صرف نوشتن، تحقیق، فیلم‌برداری، حضور در میدان، تدوین و... کرد تا بتوان جنبه‌های متفاوت یک پدیده را به تصویر کشید. شاید اینجا مهم‌ترین جایی باشد که نقش مخرب اقتصاد پولی دیده شود و بار دیگر به یادمان آورد که سینما تبدیل به کارخانه‌ای شده است که بر حسب نیاز بازار و نه با محوریت روشنفکری کار می‌کند. همین نقطه است که تمایزها را ایجاد می‌کند.

۱۴. مستند جامعه‌شناختی و امر جمعی

مستند جامعه‌شناختی ترکیبی از کثرت زمینه‌ها است، زمینه‌هایی از اشخاص و رشته‌های مختلف برای پرسش از یک واقعیت و نحوه صورت‌بندی شدن آن. مستند جامعه‌شناختی هرگز از پرسشگری پا پس نمی‌کشد. کارگردان جامعه‌شناس با تلاش امروز سعی می‌کند واقعیتی را که ممکن است به شیوه‌ای دیگر امکان‌پذیر باشد، به نمایش بگذارد. این مسیر گذر و این پرسشگری در موقعیت امروز جهان، کارگردان جامعه‌شناس را غریبانه در مقابل بسیاری از قوانین اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... قرار می‌دهد. اگر قرار است نیازها و امیال ما در دنیایی جدید تغییر کند باید ترمز این لوکوموتیو کشیده شود. ترمز کردن، خنثی کردن و رفتن به جایی دیگر به تنهایی امکان‌پذیر نخواهد بود. در نتیجه از این مسیر باید به صورت جمعی گذر کرد. غریبانه گذر کردن از آن در بهترین حالت شاید بتواند تنها نامی برای کارگردان جامعه‌شناس در کنار دیگر نام‌های بزرگ فیلم‌سازان یا جامعه‌شناسان بر جای گذارد. به نظر نام‌های بزرگ را به اندازه کافی طبقه‌بندی کرده‌ایم، شاید امروز دیگر زمان نام گروه‌های کوچک است.